

SILJA HÄUSERMANN – BRUNO PALIER

FOGLALKOZTATÁSBARÁT JÓLÉTI REFORMPOLITIKÁK A POSZTINDUSZTRIÁLIS GAZDASÁGOKBAN*

A posztindusztrializmusba való átmenet egy sor új feszültséget teremtett a jóléti intézmények és a munkaerőpiaci teljesítmény között. Ezek a mai jóléti államokat új kihívásokkal szembesítik, melyek a foglalkoztatásbarát átalakulás – azaz a flexicurity, az aktiválás, valamint a munkahelyi és gondozási kötelezettségek összehangolása – irányába mutatnak. Így jelentős kérdéssé vált a jóléti államok kutatásában, hogy képesek-e alkalmazkodni a mai jóléti államok a posztindusztriális munkaerőpiacok feltételeihez és szükségleteihez, és ha igen, akkor hogyan és milyen mértékben. Tanulmányunkban azokat a főbb vitákat írjuk körül és elemezzük, melyek ezekben a politikai és foglalkoztatásbarát reformokkal foglalkozó irodalomban megjelentek. Először az érett jóléti államok általános reformképességét állítjuk az elemzés fókuszába, majd a rezsimspecifikus reformpolitikákat vesszük górcső alá, mivel a posztindusztrializmus igen eltérő kihívásokkal szembesíti a különböző jóléti rezsimeket. Minden egyes rezsim esetében számos olyan kutatási területet ajánlunk, melyek a jövőbeni elméletalkotás és kutatás szempontjából különösen jelentősnek és gyümölcsözőnek tűnnek.

* Silja Häusermann and Bruno Palier: The politics of employment-friendly welfare reforms in post-industrial economies, *Socio-Economic Review*, July 2008; 6: 559–586.

1. Bevezetés: célok és áttekintés

Tanulmányunkban a *posztindusztriális gazdaságokban létrejött foglalkoztatásbarát jóléti reformpolitikákkal* kapcsolatos szakirodalmi vitákat mutatjuk be és elemezzük. A jóléti intézmények és a munkaerőpiaci teljesítmény közötti viszonyról szóló irodalom azt mutatja, hogy a jóléti államok nem szükségszerűen hatnak kedvezőtlenül a gazdasági teljesítményre.¹ Ha a jóléti intézmények és a munkaerőpiacok kiegészítik egymást, a hatás akár pozitív is lehet. Mindazonáltal a jóléti intézmények, amelyek az ipari korszakban javították a munkaerőpiaci teljesítményt, az eltérő posztindusztriális viszonyok között gyengíthetik ezt. Az irodalom elégséges bizonyítékot szolgáltat arra vonatkozóan, hogy a poszt-indusztrializmusra való áttérés a jóléti intézmények és a munkaerőpiaci teljesítmény között új feszültségek sorát generálta, mely a mai jóléti államokat a foglalkoztatásbarát átalakítás követelményével szembeállítja. Ezért az elmúlt egy-két évtizedben a jóléti állammról született politikatudományi irodalomban a fő kérdések egyike az volt, hogy vajon miképp és milyen mértékben képesek a jóléti államok ezekkel a kihívásokkal megbirkózni, és alkalmazkodni a posztindusztriális munkaerőpiac feltételeihez és szükségleteihez. Ez az irodalom tanulmányunk tárgya.

Célunk kettős: egyrészt bemutatjuk a saját olvasatunkat az érett jóléti államok foglalkoztatásbarát reformpolitikáiról szóló irodalommal kapcsolatban. Ezek a politikák dinamikusan fejlődnek, és ugyanilyen mértékben növekszik az ezekkel foglalkozó elméleti és elemző irodalom is. Ezért irodalom-áttekintésünkben nem törekedhetünk a téma teljes bemutatására, így inkább a területen történt főbb kutatások áttekintését nyújtjuk. Második célunk, hogy bemutassuk és tárgyaljuk a kutatási területek azon sorát, amelyekről úgy gondoljuk, hogy a jövőben központi témái lesznek a jóléti állam foglalkozásbarát reformjaival kapcsolatos kutatási programoknak, és vitát nyissunk ezekkel kapcsolatban.

Tanulmányunk szerkezete a következő:

Az első részben áttekintjük az érett jóléti államot ért posztindusztriális kihívásokat: a globalizációt, a deindusztrializációt és a demográfiai változásokat. Ezután ismertetjük azokat az előzőekből következő tipikus feszültségeket, melyek a posztindusztriális jóléti és foglalkoztatási területek között keletkeztek. Ez lehetővé teszi azon intézkedések megértését, amelyeket a mai irodalom foglalkoztatásbarát politikai reformokként határoz meg: a rugalmas biztonságot (*flexicurity*), az aktiválást, a munkával és gondoskodással kapcsolatos kötelezettségek összeegyezte-

¹ A korai keynesiánus irodalom (Keynes, 1937; Weir et al., 1988) amellelt érvelt, hogy a jóléti állam valójában előfeltétele a hatékony gazdaságnak és munkaerőpiacnak. A hosszú távú termelékeny működéshez mind a tőkésnek, mind a munkásoknak szükségük van bizonyos, a stabilitással, a munkahelyek és a keresetek biztonságával kapcsolatos garanciákra. Az újabb és szűkebb területekre koncentráltó vizsgálatok a jóléti erőfeszítések teljes körének azon hatásait elemzik, amelyek megjelennek a munkahelyi teljesítményben (lásd például Atkinson, 1995; Kvist, 2002), a bérrkoordinációnak és a bércsökkenésnek a foglalkoztatásra gyakorolt hatásában (például Calmfors és Driffill, 1988; Pontusson és Swenson, 1996; Mares, 2006), valamint a jóléti kiadások módjának a munkahelyi teljesítményre tett hatásában (pl. Palme, 1998; Deakin és Parry, 2000).

tését szolgáló intézkedéseket, valamint a szociális beruházást az emberi erőforrásokba és készségekbe.

A tanulmány nagyobbik részében ezután bemutatjuk a foglalkoztatásbarát jóléti reformpolitikákról szóló irodalommal kapcsolatos saját olvasatunkat, ezen belül pedig a szereplőkre, preferenciákra és intézményekre tesszük a hangsúlyt. A második részben az érett jóléti állam általános reformképességével foglalkozó prominens institucionalista irodalmat vizsgáljuk meg. Ez az irányzat a következő kérdéseket veti fel: Lehetséges-e az iparosított jóléti állam átalakítása foglalkoztatásbaráttá? Melyek a feltételei a népszerűtlen „kommodifikáló” reformok végrehajtásának, és mely tényezők magyarázzák a posztindusztriális átalakítás sikerét vagy kudarcát?

A harmadik részben közelebbről szemügyre vesszük az egyes rezsimekre jellemző reformpolitikákat, mivel a posztindusztrializmus a különböző jóléti rezsimeket eltérő kihívásokkal szembesíti. Ebben a részben áttekintjük a skandináv, a liberális és a kontinentális jóléti rezsimekkel kapcsolatban felmerült témákról, politikákról és reformfeltételekről szóló irodalmat. Ezután lehetséges kutatási területeket javasolunk minden egyes rezsimmel kapcsolatban, és vitát nyitunk azokról az ügyekről, melyek szerintünk a foglalkoztatásbarát jóléti reformpolitikák kulcskérdései. Figyelmünk fókuszába elsősorban a kontinentális rezsimeket állítjuk, mivel ezek foglalkoztatásbarát jellege kérdőjeleződött meg a legerőteljesebben a posztindusztriális környezetben, miközben az északi és liberális rezsimek meglehetősen sikeresek a foglalkoztatási teljesítmény szempontjából. A tanulmány következtetéseiben összegezzük a jövőbeni elméletalkotás és kutatás számára kínálkozó főbb területeket.

2. Az új környezet: a posztindusztriális gazdaságba és társadalomba való átmenet

A munkaerőpiacok és a jóléti államok politikái közötti kapcsolatok a gazdasági és társadalmi kontextus függvényei. Ez a környezet alapvetően megváltozott az elmúlt harminc évben. Az 1970-es évek óta az ipari gazdaságokban a korábbiaktól nagyon eltérő, posztindusztriális foglalkoztatási minták jöttek létre. Így azok a jóléti politikák, amelyek az ipari érában foglalkoztatási szempontból még funkcionálisak voltak, diszfunkcionálissá válhattak a posztindusztriális korban. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a jóléti politikák és a munkaerőpiacok közötti kapcsolatokat az adott kontextusban kell szemlélnünk.

2.1. A posztindusztriális munkaerőpiacokra nehezedő többszörös nyomás: globalizáció, deindusztrializáció és demográfiai változások

Miközben széles körű egyetértés van az irodalomban arra vonatkozóan, hogy a nyugati jóléti államok gazdasági és társadalmi környezete drámai módon megváltozott az elmúlt nagyjából harminc évben, a változások tényleges *forrásait* illetően viszont nincs egyetértés. A következőkben amellet érvelünk, hogy három fő posztindusztriális fejlemény – a globalizáció, a deindusztrializáció és a társadalmi struktúra változása – jelent kihívást a munkaerőpiacok és a jóléti államok számára.

A közgazdasági irodalom a *globalizációt* elsősorban a következőkkel értelmezi: a kereskedelem nyitottságának növekedése (lásd például Scharpf and Schmidt, 2000), a tőkepiac nyitottsága (pl. Garrett and Mitchell, 1996; Garrett, 1998), erősödő globális verseny az árszínvonal (pl. Crotty, 2003), a bérek (pl. Esping-Andersen, 1996) vagy az adók (pl. Tanzi and Schuknecht, 2000; Steinmo, 2002) vonatkozásában. Érdekes módon a gazdasági globalizációnak a munkaerőpiacra gyakorolt hatásaival kapcsolatos hipotézisek és kutatási eredmények is vegyesek és nem egyértelműek. Egyes szerzők várakozásai szerint erősödni fognak a nemzeti termelési rendszerek megkülönböztető sajátosságai (pl. Hall és Soskice, 2001; a korai előzményekről lásd Katzenstein, 1984; Gourevitch, 1986), míg mások szerint a nemzeti munkaerőpiacok és a (liberalizált) jóléti államok növekvő mértékű konvergenciáját várhatjuk (Mishra, 1999). Hasonlóképpen mindezidáig nem voltak meggyőzőek az empirikus eredmények sem. Kevésbé vitatott, hogy a globalizáció folyamata az 1970-es évektől hozzájárult a nyugati gazdaságok deindusztrializációjához és gazdasági hanyatlásához. Mindazonáltal messze nem nyilvánvaló, hogy ezek a fejlemények vezettek-e bizonyos, a deregulációt és takarékossgot célzó politikai válaszokhoz. Az irodalom nagy része kételyeket fejez ki arra vonatkozóan, hogy a globalizáció csökkentené a nemzeti (jóléti) államok kapacitásait (lásd például Garrett, 1998; Boyer és Drache, 1996; Evans, 1997; Leibfried és Rieger, 1998; Castles, 2004; más szempontból lásd Mishra, 1999). Az empirikus kutatások (Garrett és Mitchell, 1996; Burgoon, 2001) pedig semmi, vagy csak igen gyenge bizonyítékokat találtak arra vonatkozóan, hogy közvetlen negatív hatása lenne a kereskedelmi nyitottságnak az OECD országok szociális kiadásaira (a globalizációról szóló irodalom széles körű annotált bibliográfiája található: Rieger and Leibfried, 1995). Tehát széles körű egyetértés van arra vonatkozóan, hogy a növekvő nyitottság a gazdaság növekvő mértékű ingadozásához vezet, és így problémát jelent a mai munkaerőpiacon, de nyitott kérdés, hogy miképp kellene a jóléti államoknak válaszolniuk erre a kihívásra.

Iversen és Cusack (1998) megkérdőjelezik a globalizációs irodalmat. Saját szavakat idézve úgy gondolják, hogy „a kockázat fő forrása [a munkaerőpiacon] a hazai gazdasági folyamatokban lehető fel” (p. 10), pontosabban, az ipari gazdaságból a szolgáltatási gazdaságba való strukturális átalakulásban, melyet a technológiai változás, a piac fokozódó telítettsége és a kereslet átalakuló min-

tái irányítanak. A munkaerőpiaci változások – az irodalomban gyakran említett – második fő forrása a *deindusztrializáció* (lásd különösen Esping-Andersen, 1993, 1999; valamint Iversen és Wren, 1998 a ‘szolgáltatási szektor trilemmáról’). A téma irodalma megállapítja, hogy a deindusztrializáció jelentős hatással van a munkaerőpiacok működésére. A szolgáltatási gazdaság nagy keresletet támaszt a magasan képzett és a képzetlen munkaerő iránt, de kevesebb munkalehetőséget nyújt a középszintű készségekkel rendelkezőknek (Wright and Dwyer, 2003). Továbbá, a munkahelyek számának a szolgáltatási szektorban történő növekedésével és a termelési módok változásával együtt jár az atipikus és a rugalmas munkaszerződések terjedése. Ezek a változások erőteljes kihívásokat jelentenek az ipari jóléti államok számára.

A globalizáció és a deindusztrializáció mellett az 1960-as évektől kezdve a *társadalmi modernizáció* (lásd például Esping-Andersen, 1999; Pierson, 2001) a harmadik strukturális trend, ami átalakítja a foglalkoztatásbarát jóléti államok működésének előfeltételeit. Különösen két nagyobb trend lényeges a munkaerőpiacok és a jóléti államok szempontjából: a demográfiai időződés és a nemi szerepek változása. Növekvő irodalom (lásd például Castles, 2004; Myles és Clement, 1994; Esping-Andersen et al., 2002) foglalkozik a demográfiai idősődéssel, és ennek a munkaerőpiacokra gyakorolt kettős hatásával: egyrészt a fiatal generációba tartozó munkaerő hiánya további munkaerő-szükségletet teremt; másrészt az aktív generáció által megtermelt javakból folyamatosan növekvő számú nem-aktív népességet kell eltartani. A nemi szerepek változása részben a termékenységi ráta csökkenéséhez kapcsolódik. Emellett a nők magasabb iskolai végzettsége és a családok instabilitása is hozzájárul ahhoz, hogy növekszik a nők munkaerőpiaci részvételével kapcsolatos elvárás (lásd például Orloff et al., 1999; Orloff, 2006). A munkaerőpiaci hatás nyilvánvaló és többrétű: terjed a nem folyamatos és atipikus foglalkoztatás, megjelennek a nemek közötti egyenlőséget biztosító szerveződések a munkahelyeken; továbbá növekszik az igény a gondozási tevékenység újraelosztása vagy professzionalizációja iránt.

A *globalizáció, a deindusztrializáció és a társadalmi modernizáció* hármas trendje új posztindusztriális munkaerőpiacot hoz létre, melyet alacsonyabb szintű stabilitás, a készség-szinttel kapcsolatos új elvárások, a pénzügyi fenntarthatóság szükségességének nyomása, valamint a munka férfiak és nők között újraelosztása jellemeznek. Ezek az új munkaerőpiacok ellentétbe kerültek az ipari korszak foglalkoztatási mintáira tervezett jóléti államokkal.

2.2. A posztindusztriális munkaerőpiacok és az ipari jóléti államok közötti növekvő feszültség

A posztindusztriális munkaerőpiacok bizonytalanabbak, egyenlőtlenebbek, és több nő, valamint idős munkavállaló van jelen bennük (Sarfati és Bonoli, 2002). A jóléti államok intézményei és a munkaerőpiacok közötti megfelelés – vagy meg nem felelés – központi kérdés lett a jóléti államokról szóló irodalomban (lásd pél-

dául Esping-Andersen, 1999; Huber és Stephens, 2001; Sarfati és Bonoli, 2002). A következő lista a posztindusztriális fejlődés néhány olyan tényezőjéből mutat be változtatást, melyek sajátos kihívást jelentenek a jóléti államok foglalkoztatásbarát jellegének szempontjából.

Tömeges munkanélküliség

Az 1970-es évek óta a strukturális munkanélküliség magas aránya és a munkaerőpiacról való kilépés stratégiái, például a korai nyugdíjba menetel (Ebbinghaus, 2006a), drámaian csökkentették a munkaerőpiaci részvételi arányt, különösen a kontinentális Európa országaiban. Az alacsony munkaerőpiaci részvételi arány különösen fenyegető problémává vált a kontinentális jóléti rezsimek országaiban, amelyek a jóléti állam finanszírozásában a foglalkoztatásra hagyatkoztak. Ráadásul a foglalkoztatás súlypontjának az iparról a szolgáltatásokra való áthelyeződése megkérdőjelezte a létező oktatási és képzési rendszereket, melyek korábban arra jöttek létre, hogy képessé tegyék a munkavállalókat az ipari gazdaságban való részvételre (lásd például Iversen és Cusack, 1998; Estevez-Abe et al., 2001; Hall és Soskice, 2001; Thelen, 2004). Az oktatási és képzési rendszereket tehát alkalmassá kell tenni arra, hogy a munkavállalóknak megfelelő készségeket nyújtsanak, és lehetőséget adjanak az átképzésre. *Az aktív munkaerőpiaci politikákról és az aktiválásról szóló irodalom* (lásd például Clasen és Clegg, 2006; Schmid, 2002) foglalkozik a foglalkoztatásbarát reformoknak ezzel az első kategóriájával.

A munkaerőpiacra belépni kívánók előtt álló nehézségek

A kontinentális jóléti államok erősen védik a munkaerőpiacokat és a szabályos foglalkoztatást. Ez bizonyíthatóan előnyös volt az ipari korszakban a koordinált piacgazdaság számára (Estevez-Abe et al., 2001; Iversen, 2005). Viszont a jelenlegi körülmények között, melyet a strukturális munkanélküliség és a nők munkaerőpiaci részvételének növelése iránti elvárás jellemez, az erős munkaügyi védelem különösen károsra válhat a munkahelyteremtés szempontjából, és éket verhet a munkaerőpiacon belül és az azon kívül lévők érdekei közé (Rueda, 2005; Saint-Paul, 1996). Ebből kiindulva egy foglalkoztatásbarát jóléti állam – valószínűleg – a *kint lévők aktiválását és a fiatal munkavállalók foglalkoztatását* elősegítő politikát fog folytatni (Schmid, 2002; Wilthagen and Rogowski, 2002).

Az atipikus és bizonytalan foglalkoztatás terjedése

Az ipar leépülése és a nők beáramlása a munkaerőpiacra az atipikus foglalkoztatás terjedéséhez vezetett (lásd például Talos, 1999; Ferrera et al., 2000). A rugalmas munka elterjedése problémákat vet fel a jóléti állam számára, mivel az atipikus foglalkoztatási viszonyban alkalmazottak esetében nagyobb a kockázata az alacsony jövedelemnek és a szegénységnek. Ráadásul a rugalmas foglalkoztatás terjedése kihívást jelent bizonyos jóléti ellátások számára, mivel azok büntetik a nem szabályos foglalkoztatást. Ezért a foglalkoztatásbarát jóléti állam *támogatni fogja a munkavállalás ilyen formáit, ugyanakkor újfajta védelmet fog nyújtani az új típusú*

munkahelyek számára. Dánia és Hollandia talán a legjellemzőbb példái az ilyesféle „flexicurity” stratégiáknak (Visser és Hemerijck, 1997; Ferrera et al., 2000; Wilthagen, 2002, 2003; Bredgaard et al., 2005; Klammer, 2005; Sperber, 2005).

Növekvő jövedelmi egyenlőtlenség

Ahogy fentebb írtuk, a posztindusztriális munkahelyek terjedése különösen a magas és az alacsony képzettséget igénylő foglalkoztatási profilokat állítja a középpontba (Wright and Dwyer, 2003). Scharpf és Schmidt (2000), valamint Iversen és Wren (1998) egyaránt amellett érvelnek, hogy a posztindusztriális gazdaságban a teljes foglalkoztatás csak a nagyobb jövedelmi egyenlőtlenség árán valósulhat meg. A növekvő egyenlőtlenség tendenciája valószínűleg az északi és a liberális jóléti rezsimekben válik a legégetőbb kérdéssé. Az északi jóléti államokban az új termelési struktúra ellentétbe kerülhet a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésének tradíciójával (Pontusson és Swenson, 1996; Clayton és Pontusson, 1998). A liberális jóléti államokban viszont a „dolgozó szegények” számának növekedése a legnagyobb probléma (Esping-Andersen, 1999; Simmons, 2004). Egy foglalkoztatásbarát jóléti államnak, amely támogatja a teljes foglalkoztatást és a jól működő munkaerőpiacokat, megfelelő eszközöket kell biztosítania a *munkavállalók szegénységének megelőzésére* és/vagy eszközöket kell alkalmaznia a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésére.

A munkaerő nőiesedése

A nők beáramlása a munkaerőpiacra a különböző jóléti rezsimeket eltérő módon érintette (Esping-Andersen, 1999; Huber és Stephens, 2001). A nők munkaerőpiaci részvétele már az ipari korszakban sokkal magasabb volt a liberális és az északi jóléti gazdaságokban, mint a kontinentális Európa országaiban, ahol a nők foglalkoztatási rátája általában jelentősen a 60% alatt maradt (Gornick et al., 1996; Gornick és Meyers, 2003). A nők munkaerőpiaci részvételének alacsony rátája tökéletesen megfelelt az ipari korszakban, mivel biztosította a teljes (férfi) foglalkoztatottságot (Iversen és Wren, 1998), és lehetővé tette a „férfi kenyérkereső társadalom” szociális és normatív ideáljának megőrzését (Lewis, 1993; Naumann, 2005). A posztindusztriális korszakban azonban a férfi kenyérkereső intézmények szembekerültek mind a gazdasági szükségletekkel, mind a normatív értékekkel. Egy foglalkoztatásbarát jóléti állam előnyben részesíti azokat a politikákat, amelyek lehetővé teszik a szülők számára a *munkahelyi és gondozási köteleességek összehangolását*, hogy ezzel növelje a nők munkaerőpiaci részvételét (Gornick és Meyers, 2003; Estevez-Abe, 2006).

Az 1980-as évektől kezdődően a jóléti államok szembesültek a foglalkoztatásbarát átalakítás (Ferrera et al., 2000; lásd például Esping-Andersen et al., 2002) és a szociális kockázatok kezelését célzó politikák szükségességével (lásd például Taylor-Gooby, 2004; Bonoli, 2005; Armington és Bonoli, 2006) az olyan területeken, mint az *aktíválás* (beleértve az átmeneti munkaerőpiacokat, a kívülállók

és a fiatalok aktiválását stb.), a *flexicurity*, a *munkahelyi és gondozási kötelességek összehangolása*, valamint a *dolgozó szegények szegénységének csökkentése*. Ugyanakkor viszont a források csökkentek, így a jóléti államok kísérletekbe kezdtek (az igen népszerűtlen) költségvetési konszolidáció és a takarékoság megvalósítására (Pierson, 2001). Így a jóléti államok két, egymással ellentmondásban lévő nyomással szembesültek: a) az expanzív jóléti reform követelésével; és b) a költségvetési szigor szükségességével. Ebben a bonyolult környezetben a posztindusztriális *reformpolitikák* váltak a jóléti államok kutatásának egyik legfőbb témájává. Az elsődleges kérdés nem az, hogy mit kell tenni, hanem hogy a reform lehetséges-e egyáltalán. Melyek a releváns konfliktus-vonalak? Kik lesznek a posztindusztriális jóléti reformok főszereplői?

Az ezekről a kérdésekről szóló irodalom két vonulatra választható szét: az egyik az intézményi szempontból érett jóléti államok általánosabb *reformkapacitását* állítja a középpontba (3. rész), míg a másik vonulat a *rezsimspecifikus politikákkal* foglalkozik (4. rész).

3. A jóléti államok új politikái, azaz képesek-e az érett jóléti államok alkalmazkodni a posztindusztrializmushoz

A jóléti államoknak a szükség körülményei között megvalósítandó foglalkoztatásbarát reformjának a szükségessége teremtette meg az alapját annak a széles körű és nagyhatású irodalomnak, amely arra a kérdésre igyekszik válaszolni, hogy a jóléti államot meg lehet-e egyáltalán reformálni. Először ez a „jóléti állam új politikája” irodalom (Pierson, 1996, 2001) szinte kizárólag a jóléti kiadások csökkentésének kérdésével foglalkozott, ami nem a központi témája ennek a tanulmánynak. A kiadások csökkentésével foglalkozó irodalomnak azonban mégis van némi jelentősége tanulmányunk szempontjából is, hiszen ennek legújabb darabjai rámutatnak a költségek csökkentése és az expanzív foglalkoztatásbarát átalakítás közötti *kapcsolatra*. Az „új politikáról” szóló korai irodalom mondanivalója az volt, hogy idővel a jóléti reform egyre nehezebbé válik, mivel az érett jóléti államok maguk hozzák létre azokat a választói csoportokat, amelyek valószínűleg ellenezni fogják az ilyesféle átalakítást. A jóléti államok intézményei ezért belülről formálják át idővel a reformpolitikákat. A jóléti állam új politikája (Pierson, 1996) ezért különbözik az osztálypolitika „régitől”, amelyben a baloldali jóléti politika támogatói szemben álltak a jobboldali liberálisokkal. Az új környezetben – álláspontjuk szerint – a jóléti ellátások kedvezményezettjeinek folyamatosan növekvő tábora kiáll a megszerzett jogaiért, és a státus quot védők olyan, osztályokat keresztbe szelő koalíciót hoznak létre, amelyet nem lehet a demokratikus rezsimekben legyőzni. A téma irodalmának jó része ezután a reform akadályait elemezte (pl. Esping-Andersen, 1996; Myles and Pierson, 1997; Pierson, 2001; Hacker, 2002). Az „új politika” érvrendszerére két főbb válasz szü-

letett az irodalomban: az egyik – a hatalmi erőforrás-elmélethez közeli – vonulat szerint az osztály- és pártvezérelt reformok alapvető mintái továbbra is stabilak (Korpi és Palme, 2003; Green-Pedersen, 2001). A másik, újabb irodalmi vonulat azonosítja azokat a feltételeket, amelyek között még a nagymértékben népszerűtlen reformok is végrehajthatók az érett jóléti államokban (Hacker, 2002; Streeck and Thelen, 2005). Az irodalomnak ez a második vonulata közvetlenebbül foglalkozik a jóléti állam átalakításának és újrakalibrálásának politikájával.

A *jóléti államok átstrukturálásáról és újrakalibrálásáról szóló vitában* a kutatás két területét azonosítottuk, amelyekben a politika kialakuló mintáival kapcsolatban még mindig nyitott kérdések vannak.

Melyek a „népszerűtlen” reformok végrehajtásának feltételei?

A népszerűtlen reformok közé tartozik az ellátás szintjének csökkentése, de ide tartoznak az olyan foglalkoztatásbarát reformok is, mind a rekkommodifikáció és a munkaerőpiac rugalmassá tétele. Az elmúlt pár évben sok ilyen reformot hajtottak végre Nyugat-Európában, és ezek megkérdőjelezték a változatlanság és útfüggség neo-institucionalista elképzelését. Sokféle magyarázat létezik, de ezeket még nem tesztelték szisztematikus és explicit módon egymással szemben. Pierson (1996, 2001) azt állítja, hogy a megszorító reformokat csak akkor tudják a politikai vezetők végrehajtani a kedvezményezett választói csoportok ellenében, ha a reformok következményei nem transzparenssek, vagy sikerül őket elkendőzni. Mindazonáltal az elmúlt pár évben sok lényeges reform történt, sokukat részletesen tárgyalta a média, és a közvélemény is hevesen vitatta őket. Ezeknek a reformoknak az alternatív magyarázatai megjelentek az irodalomban: Bonoli és Palier (2007) szerint a strukturális változások a reformok sorozatának akkumulációján alapultak, amelyekben bizonyos csoportokat (például a nyugdíjasokat) stratégiai okból mentesítettek a megszorító reformok negatív következményei alól.

Némiképp hasonló Bonoli (2001), Levy (1999) és Häusermann (2006, 2007) érvelése, mely szerint a megszorító reformok stratégiai komponense a csomagokba rendezés („modernizációs kompromisszumok” – Bonoli, 2001), ami szelektív kompenzációkkal megosztja a reform (potenciális) ellenzőit. Végül, Kitschelt (2001) megállapítja, hogy a „népszerűtlen” reformokat olyan kormányok vezetik be, amelyeknek csekély „választási veszéllyel” kell számolniuk, azaz nincs olyan versenytársuk, aki hitelesen védené a meglévő jóléti pozíciókat. Az utóbbi érvelés közel áll a „Nixon Kínába megy” logikához, amit Fiona Ross (2000) írt le.² Tehát sok hipotézis van, de egyiket sem ellenőrizték egymással szemben, és nincsenek következtetések levonását lehetővé tévő bizonyítékok az olyan népszerűtlen refor-

² A „Nixon Kínába megy” metafora Richard Nixon amerikai elnökre utal, aki 1972-ben az USA tradicionális ellenségénél, Kínában járt, és találkozott Mao Ce-tunggal. A metafora más megfogalmazása: „Csak Nixon mehet Kínába”, még világosabban utal a metafora azon jelentésére, hogy csak egy megkérdőjelezhetetlen reputációval rendelkező politikus tehet meg egy – egyébként – súlyos ellenállást kiváltó intézkedést. Például csak egy igen széles körű támogatással rendelkező politikai vezető reformálhatja meg a politikai rendszer bizonyos aspektusait. (*a ford.*)

mok determinánsairól (politikai pártok, nézetek és így tovább), mint amilyen a költségvetési megszorítás vagy a munkaerőpiac rugalmassá tétele.

Az újraelibrálás politikája

A reformirodalom egy másik vonulata közvetlenebbül, azaz a költségvetési szigor és a megszorítások szélesebb kontextusára való hivatkozás nélkül elemzi a foglalkoztatásbarát reformok politikáját. Mit jelent a jóléti állam újraelibrálása az aktiválás, a flexicurity, valamint a munkahelyi és gondozási kötelezettségek összehangolása tekintetében? Az egyik elképzelés – ami hasonló a megszorításokról szóló irodalomban található „modernizációs kompromisszumokra” vonatkozó érveléshez – a „szociális megállapodásokról” szóló irodalomban található (Ebbinghaus és Hassel, 2000; Rhodes, 2001). Ezek a szerzők megjegyzik, hogy a korporatív politika nem tűnt el az 1990-es években (ahogy néhányan várták, például Schmitter és Grote, 1997), hanem újra a felszínre került több európai országban, például Olaszországban, Hollandiában és Írországban (Regini, 2000; Rhodes, 2001; Ferrera és Hemerijck, 2003), és ezzel több országban megvalósították az aktiválást, a flexicurity politikáját és a bérek leszorítását. Hogyan történhetett ez? Ez az irodalom általában azzal magyarázza a jelenséget, hogy az utóbbi idők szociális paktumai nem ugyanazokat a mintákat követik, mint a korábbi korporatív megállapodások. Ez azt jelenti, hogy a szakszervezetek és a munkaadók többé már nem központi szereplők, mert már nem képesek az önkorlátozás és kompromisszum segítségével egyetértésre jutni. Eszerint a munkaerőpiac új szociális megállapodásai és a jóléti állam újraelibrálása a Gazdasági és Pénzügyi Unió³ nyomásával (Rhodes, 2001, 2003; Hancké és Rhodes, 2005), az erőteljesebb állami unilateralizmussal (Rhodes, 2000; Ross, 2000; Hassel, 2003), és/vagy a megállapodás és a tárgyalás új típusaival (Ferrera és Gualmini, 2000; Hemerijck és Visser, 2000) hozható összefüggésbe. Így a nyugati jóléti államok átalakulási képességével kapcsolatban nyitott kérdés, hogy a foglalkoztatásbarát újraelibrálás a ritka és feltételes kedvező körülmények (mint amilyen a Gazdasági és Monetáris Unió nyomása és a technokrata kormány) következménye-e, vagy ezek az új paktumok a politikaformálás új módját jelentik a posztindusztriális érában (Avdagic et al., 2005).

A foglalkoztatásbarát családpolitikai átalakulás vonatkozásában meglehetősen hasonló kérdések kerülnek felszínre és állnak a viták homlokterében. A munkahely és a családi élet összehangolását célzó reformok sok nyugat-európai országban lendületet kaptak az 1990-es évek óta, és azt is megfigyelték, hogy a munkavállalás és a gondozás összehangolásának politikája nem az osztálykonfliktus „rég” mintáinak megfelelő módon történik. E helyett ezek a politikák a pártok, a munkaadók és a civil szervezetek új koalícióinak létrejöttét segítették.

³ A Gazdasági és Pénzügyi Unió célja az Európai Unión belül az árstabilitás fenntartása, a közös valuta értékállóságának biztosítása, az euróövezet monetáris politikájának alakítása, valamint az egységes és közös valuta bevezetése. (a ford.)

ték elő, és hátszelet kaptak az Európai Unió törvényhozásától (Jenson és Sineau, 2001; Ferrarini, 2006; Häusermann, 2006; Orloff, 2006) is. Mindazonáltal máig sem vált világossá, hogy ezek az új koalíciók időlegesek-e, vagy a politika tartóssá váló új mintáit tükrözik.

Általában tehát egy sor megoldatlan kérdés maradt az átalakulásról szóló irodalomban. Legfőképp az nem világos, hogy ezek a reformok a nemzetek fölötti törvénykezés külső hatására jöttek-e létre, az erős kormányok és az egyoldalúan eldöntött reformok következményei-e, vagy a hagyományos politika szereplői között a preferenciákra és hatalmi viszonyokra vonatkozó új minták kialakulásának következményei.

Ebben a részben röviden áttekintettük a jóléti állam politikájának átstrukturálásával és újralibrálásával foglalkozó irodalom két vonulatát. Viszont az irodalom jó része már a nagyon korai időktől kezdődően rámutatott arra a tényre is, hogy a jóléti államok és a munkaerőpiac posztindusztriális kihívásai különböznek az eltérő rezsimekben (Huber et al., 1999; Kitschelt et al., 1999; Scharpf és Schmidt, 2000; Pierson, 2001). Következésképpen a foglalkoztatásbarát reformok szintén különböznek az egyes rezsimekben, és így az ezekre vonatkozó irodalmat külön kell elemeznünk és tárgyalnunk.

4. Különböző reformprogramok, különböző politikák

A 2000-es évek elején nyilvánosságra hozott összehasonlító kutatások azt mutatják, hogy minden egyes jóléti és munkaerőpiaci rezsimnek megvannak a maga sajátos sebezhető pontjai, különösen a foglalkoztatás fenntarthatóságának vonatkozásában (Scharpf és Schmidt, 2000). Ha a kihívások különbözők, akkor a megoldások nemkülönböztetve. Három megközelítést azonosíthatunk a reformmal kapcsolatban, mindegyik egy-egy sajátos szociális védelmi rendszer történeti és intézményi kihívásaira reflektál. Paul Pierson a mellett érvel, hogy minden egyes jóléti rezsimben a jóléti és munkaerőpiaci reform egy bizonyos formája dominál: a liberális rezsimekben a reform a rekommunikáció alapul; a szociáldemokrata rezsimekben a reform a költségvetési kiadások visszaszorításán alapul; míg a kontinentális rezsimekben a reform lényege az újralibrálás, ami a szociális programokat hozzáigazítja az új kockázatokhoz és szükségletekhez (Pierson, 2001, Conclusion).

Tanulmányunkban a foglalkoztatásbarát jóléti reformokat állítjuk a fókuszba. A reformok politikájának tárgyalásában a három rezsimtípust hasonló struktúrában elemezzük. Kezdeként a foglalkoztatásbarát reformtematikák központi kérdéseit azonosítjuk, majd áttekintünk néhányat a reformok specifikus aspektusairól szóló főbb kutatási viták közül.

4.1. Északi jóléti államok: egy sikeres rezsím megerősítése

Az északi jóléti államokat a szociális kiadások és az adók magas szintje, valamint a szegénység, a jövedelmi és a nemek közötti egyenlőtlenségek alacsony szintje jellemzi. Ezért szokták őket „nagy és kövér” jóléti rezsimekként bemutatni (Kautto és Kvist, 2002, p. 191). Mindazonáltal az északi jóléti államok megértésének az egyik kulcsa az *igen magas foglalkoztatási ráta*, ami részben a kiterjedt közszektor és az aktiválási politikák következménye. Az aktiválás magas szintje eszközül szolgál az adókból finanszírozott rendkívül kiterjedt jóléti ellátások számára. Ezért, mivel az északi rezsimek jóléti politikájának célja a felnöttek teljes foglalkoztatottságának biztosítása az aktiválás eszközeivel, a munka és a gondozás összeegyeztetését szolgáló infrastruktúrával és a közszektorban való foglalkoztatással, nagyjából a „foglalkoztatásbarátság úttörőinek” tekinthetjük őket, ami sok más országban, különösen a kontinentális jóléti államokban, inspirálta a foglalkoztatásbarát reformkísérleteket.

Mindazonáltal újabban a szakirodalomban vita alakult ki az északi rezsimek foglalkoztatási teljesítményének *fenntarthatóságára* vonatkozóan. Az 1990-es évek gazdasági visszaesése erős kihívást jelentett az északi modell számára. A munkanélküliségi ráta Svédországban és Finnországban csaknem ötszörösére nőtt 1990 és 1993 között (Kautto és Kvist, 2002), továbbá Dániában és Norvégiában is csökkent a foglalkoztatási teljesítmény. Ebben a kontextusban több szerző felvetette a kérdést, hogy vajon az északi jóléti államok fenntarthatók-e, vagy egy „lefelé tartó versenyre számíthatunk, amely szerint folytatódni fog a kontinentális Európa kisebb jóléti államaival és az angolszász országokkal való lefelé mutató konvergencia” (Lindbeck, 1997; Mishra, 1999; Steinmo, 2002; áttekintésért lásd Kautto és Kvist, 2002; a kihívások szkeptikus nézőpontját mutatja be Huber és Stephens, 1998). A politikában akkor figyelhettük meg a nagyobb változások jeleit, amikor a svéd munkaadók átmenetileg elhagyták a szociálpolitikát irányító szervezetek igazgatótanácsait (Pontusson és Swenson, 1996; Pestoff, 2002). Azonban a konvergenciátézis mind ez ideig kevés alátámasztást kapott. Egy nagy kutatási projektben Kautto és munkatársai (2001) rámutattak, hogy a) van egy világosan azonosítható északi modell, b) a más (kontinentális) országokhoz hasonló fejlődési irányok korlátozottak maradtak, és c) az északi jóléti államok nem épülnek le (Kautto et al., 2001). Sőt, ellenkezőleg, a svéd foglalkoztatás-központú jóléti állam az aktiválás továbbfejlesztésének vonatkozásában referenciaponttá vált, és nem csak az Európai Unió, vagy más északi államok (Kvist, 2003), hanem a kontinentális jóléti rezsimek számára is, melyek szintén igyekeznek foglalkoztatásbarát reformokat bevezetni.

Így széles körű egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy az 1990-es évek rövid krízise után az északi rezsimek nemcsak hogy alapvetően hűek maradtak a jóléti állam rájuk jellemző, hagyományos formájához, hanem még intenzívebbé is tették azt. Mindazonáltal az irodalomban a reformpolitikával kapcsolatban továbbra is számos vitatott kérdés maradt. Három fő kérdést fogalmazunk

meg az északi reformpolitikával kapcsolatban: a) mi magyarázza az aktiválási politika erősségét és elterjedtségét? b) melyek az északi jóléti reformok fő konfliktuspontjai? Pontosabban, mi a szakszervezetek szerepe a jóléti rendszereknek a foglalkoztatásbarát politika irányába való újrakalibrálásában? és c) mennyire fenntartható valójában az északi modell?

Az aktiválási politikák elterjedése az 1990-es években

Miközben Svédország mindig is úttörő volt az aktiválási politikák vonatkozásában (Dropping *et al.*, 1999), ezek a foglalkoztatás-központú reformok (az aktív munkaerőpiaci intézkedések értelmében) széles körben elterjedtek más északi országokban is az 1990-es években. Az 1990-es évek végén Dánia és Finnország le is hagyta Svédországot az aktiválás éllovasaként, és ebben Dánia különösen innovatív és sikeres volt (Kvist, 2003a). A foglalkoztatásbarát jóléti reformok vonatkozásában természetesen az a fő kérdés, hogy miképp magyarázhatók ezek a reformok. Eldöntendő kérdés, hogy ezek a politikák vajon külső kényszerek és problémák következményei-e (Dropping *et al.*, 1999), az ipari struktúra sajátosságai magyarázzák-e őket (Goul Andersen, 2007), a nemzetközi szereplők eszmei vezetésének (Hvinden *et al.*, 2001) és/vagy más politikai faktoroknak, mint például a koordinációs kapacitás és az erős állam (Martin and Thelen, 2007) eredményei-e.

Szakszervezetek: új szektorális megosztottság vagy a „modernizált” szakszervezetek átfogó jellegének megőrzése

A másik főbb vitapont az északi jóléti állam politikájának fejlődéséről szóló irodalomban a politikai döntéshozásban megnyilvánuló megosztottság kérdése, vagy pontosabban a szakszervezetek szerepe. Az 1990-es évek végén az irodalom nagy része (Pontusson és Swenson, 1996; Iversen és Wren, 1998) mutatott rá a munkán belüli erősödő megosztottságra a nemzetközi versenytől védett gazdasági szektor (főképp az állami és magán szolgáltatószektorok), illetve a versenyképesség vonatkozásában növekvő nyomásnak kitett gazdasági szektorok (főleg a nagyipar) között. A svéd korporatizmusnak az 1990-es években bekövetkezett hanyatlása (Pontusson és Swenson, 1996; Pestoff, 2002) hasonló irányba mutat, mivel a nagyvállalatok munkaadói átmenetileg visszavonultak a tárgyalóasztaltól. Más megfigyelők is rámutatnak újonnan kialakuló konfliktusokra, melyek érdekütközésekhez vezethetnek a munka világában (lásd Sainsbury, 1996 a nemek közötti konfliktusról; Steinmo, 2002 a munkásszolidaritás erőzójéről). Mindazonáltal az újabb irodalom az északi modell megújuló sikeréről beszél, amit jeleznek a reformok, melyeket a főbb szereplők közötti egyetértéssel dolgoztak ki, beleértve ebbe a szakszervezeti mozgalmat és az államot is (Martin and Thelen,

2007).⁴ Hogyan magyarázhatjuk meg a munkásság kohéziójának fennmaradását az északi rezsimekben? Hogyan voltak képesek megőrizni az északi szakszervezetek átfogó jellegüket a posztindusztriális környezetben? Ezek lényeges kérdések, különösen a kontinentális rezsimekben jelenlévő növekvő munkán belüli megosztottság fényében.

Az északi modell fenntarthatósága

Iversen és Wren a szolgáltatási szektor trilemmájáról szóló tanulmányukban (1998) rámutatnak arra a tényre, hogy a kis jövedelemkülönbségek és a teljes foglalkoztatottság a szolgáltatási gazdaságban nagyon magas költségvetési és fiskális költségekhez vezethet. Ezért Iversen és Wren szerint várható, hogy az északi modellben ellentétbe kerülnek egymással a magas termelékenységű magánszektor és az alacsony termelékenységű köz(szolgáltatási) szektor érdekei, ami így a magas adószintek elleni támadáshoz vezet. Steinmo (2002) a svéd adópolitika 1980-as évektől kezdődő változásainak alapos vizsgálata alapján szólott hozzá ehhez a vitához. Következtetései szerint Svédország valóban alapvetően átalakította adópolitikáját az 1990-es évek elején, de oly módon, hogy ez nem bontotta le a rendszert, inkább kiszélesítette az adóalapot, miközben – ugyanakkor – csökkentette az adókulcsokat mind az alkalmazottak, mind a vállalkozások számára. Összességében a reform a rendszert kevésbé progresszívvá tette, és ez veszélyeztetheti a svéd jóléti modellt. Mindazonáltal, ahogy Scharpf és Schmidt (2000) megjegyzi, a fenntarthatóság kérdése legalább annyira gazdasági, mint amennyire politikai természetű: a fő kérdés az, hogy vajon az északi államok polgárai elégedettek lesznek-e a közszolgáltatásokkal, és így legitimnek tekintik-e a magas adószintet.

4.2. Liberális jóléti államok: a jóléti gondoskodástól a workfare-ig

Pierson első munkáinak megjelenéséig (1994, 1996) az 1990-es évek liberális jóléti államaival foglalkozó irodalom elsősorban a reformképesség és az intézményi stabilitás szembenállásának kérdésével foglalkozott. Pierson bemutatta, hogy az USA és az Egyesült Királyság jobboldali kormányai még akkor sem voltak képesek radikális megszorításokat végrehajtani, amikor ehhez a politikai feltételek (például válsághelyzet, jobboldali ideológia, szilárd többség, gyenge szakszervezetek) lényegében nagyon kedvezőek voltak. Így az irodalom legfőbb kérdései a liberális rezsimek reformképessége (vagy -képtelensége) és az intézményi stabilitás voltak (Myles és Pierson, 1997). 1997-től, a „harmadik út” Egyesült Királyságban történt kifejlődésével a liberális jóléti államok – különösen az Egyesült Királyság – váltak a „foglalkoztatásbarát reformok” éllovasaivá. Az egész jóléti államot az extenzív workfare programok alapján alakították át. Ezen programok

⁴ Ráadásul Ebbinghaus (2006b) bemutatja, hogy az északi szakszervezeti mozgalomnak még mindig sokkal nagyobb tömegbefolyása van, továbbá a képzettség és a nemek megoszlása szempontjából sokkal inkább képviseli az alkalmazottakat, mint a kontinentális szakszervezetek.

célja a foglalkoztatási ráták emelése és a juttatások felváltása az aktiválással volt. A workfare politikájával és a „harmadik úttal” kapcsolatban Taylor-Gooby (2001) rámutat, hogy ez nyilvánvalóan a Konzervatív Párt és a Munkáspárt közötti nagymértékű közeledés eredménye volt. A foglalkoztatás-központú politikák „sikere” abban az értelemben nyilvánvaló, hogy a liberális országokban az aktiválás igen magas szintjét sikerült elérni (a „harmadik út” hatékonyságának kritikájáról lásd Clasen és Clegg, 2004).⁵

A liberális jóléti államoknak az aktiválás és a szociális beruházás irányába való átalakítása sok fontos kérdést vet fel a politika és a foglalkoztatás-központú stratégia következményeinek vonatkozásában. Ezek közül tárgyalunk kettőt a következőkben.

A harmadikutas workfare politikák ideális esetben a szociális beruházó állam megvalósítását célozzák. Mit jelent a szociális beruházás politikája?

A harmadik út politikája az egyéni lehetőségeket és felelősséget hangsúlyozza a jogok helyett. A mögöttes elképzelés az, amit Lister (2004) „szociális beruházó államnak” nevez, ami arra utal, hogy az állam nem gondoskodik az állampolgárokról, hanem képessé teszi őket az önmagukról való gondoskodásra. Ennek az eszmének a legerősebb megnyilvánulása a Blair-kormány „új megállapodás” (New Deal) politikája, amelynek lényege a munkanélküliek számára a munkahely, oktatás és képzés biztosítása a juttatások feltételeként („workfare”). Mindazonáltal a „munka kifizetődővé tételét” célzó programok szélesebbre nyitották a szakadékot a dolgozók és a munka nélkül lévők között, mert több – jövedelemvizsgálathoz kötött – támogatást nyújtanak az alacsony jövedelmű, dolgozó családoknak, míg a munkanélküliek juttatásai minimálisak. Mi a szociális beruházás politikája? A Blair-kormány „segély helyett munkát” programját a brit munkáltatók támogatták, ellenezték viszont a minimálbér meghatározását. Vajon a harmadik út aktiválási stratégiája pusztán egyfajta neoliberalis politika, az egyéni felelőség és lehetőség növelésével keretozve a megszorításokat? Vagy az állam szociális beruházásai az új *baloldal* stratégiája a költségvetési szigor és valamiféle egyenlőség összeegyeztetésére? Ezzel igyekeznek a „hasznosat kellemessé” tenni? (Levy, 1999)? És vajon ez válik Európa-szerte az uralkodó reformparadigmává most, hogy az Európai Unió magáévá tette ezt a stratégiát és értelmezést (Jenson és Saint Martin, 2006)? (Erről a vitáról lásd Lewis és Surender, 2004, és általánosabban Green-Pedersen, et al., 2001)

⁵ Bár a workfare és a liberális munkaerőpiaci politika növelte a munkahelyek számát, de főleg a jövedelem-csökkenés magasabb, illetve nagyon alacsony szintjein jöttek létre munkahelyek, amiből a középosztályok jórészt kimaradtak (Wright and Dwyer, 2003).

A workfare problematikus mellékhatása a liberális jóléti államokban, hogy növeli a jövedelemegyenlőtlenséget, a dolgozó szegények és a bizonytalan munkahelyek számát. Milyen politika képes a workfare-t szociálisan fenntarthatóvá tenni?

Taylor-Gooby (2001, 2004) – ellentétben azokkal az álláspontokkal, melyek a harmadik út politikáját a baloldal és a jobboldal közötti „neoliberális közeledés-ként” értelmezték – rámutat, hogy a brit Új Baloldal növelte az alacsony jövedelmű alkalmazottak és családok juttatásait (lásd szintén Taylor-Gooby és Pernille Larsen, 2005). A Munkáspárt növelte a magasabb jövedelmi osztályok kevésbé látható adóit, és bevezette a minimálbért is. Ez hasonlít a liberális jóléti állam „klasszikus stratégiájára”, azaz a különösen veszélyeztetett csoportoknak juttatott – jövedelemvizsgálathoz kötött – minimum ellátások alkalmazására. Különösen figyelemre méltó e politika vonatkozásában, hogy a redistribúciónak ezen javításait nem a kedvezményezettek érték el, hanem „adták” őket. Ahogy Taylor-Gooby (2001) rámutat, ezeknek a trendeknek az áldozatai képtelenek hallatni a hangjukat a politikában a brit döntéshozás intézményi keretein belül.

4.3. Kontinentális jóléti államok: a rezsimátalakítás politikája

A kontinentális jóléti államok küzdenek a legsúlyosabb kihívásokkal az összes rezsimtípus közül, mert őket sújtja a leginkább a „munka nélkül kapott jóléti ellátás” problémája. Iversen és Wren (1998) szerint a „szolgáltatási szektor trilemmája”: a kontinentális jóléti államok hosszú ideig előnyben részesítették a bérek egyenlőségét és a költségvetési stabilitást a teljes foglalkoztatottsággal szemben. Így a kontinentális jóléti államokban a foglalkoztatottsági szint igen alacsonnyá vált. A kontinentális jóléti államokban különösen alacsony a női aktivitás, és alacsony a „tényleges” nyugdíjba vonulás átlagos életkora is, mivel kiterjedt korai nyugdíjba meneteli lehetőségek vannak és az idősek számára csekélyek a munkaerőpiaci esélyek.

A kontinentális jóléti államok esetében ezért a posztindusztriális társadalmak tipikus problémáinak halmozódását láthatjuk (Esping-Andersen, 1996). A szociális biztonságot túlnyomórészt biztosítási programokon keresztül nyújtják, amit béradókból finanszíroznak. Így az alacsony munkaerőpiaci részvétel aláássa a jóléti állam stabilitását. Ráadásul – a nők alacsony munkaerőpiaci részvétele ellenére – a születési ráta a kontinentális Európa országokban a legalacsonyabb, ami szintén aláássa a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerek hosszú távú stabilitását. Továbbá, a férfi kenyérkereső modell következményei (a gondozási infrastruktúra hiánya, nem egyéni, hanem származtatott jogok stb.) egyszerűen ellentétben vannak a posztindusztriális társadalom változó értékeivel és szükségleteivel. E mellett a kontinentális jóléti államok társadalombiztosítási szerkezete a szokványos foglalkoztatási viszonyra koncentrál, és nem biztosít megfelelő szociális ellátást az olyan „új kockázati” csoportoknak, mint amilyenek például az atipikus foglalkoztatásban lévők és a fiatal családok. És végül, a női foglalkoztatottság

alacsony szintje, valamint a munkaerőpiac erős horizontális és vertikális – nemek szerinti – megosztottsága negatívan hat ezen országok gazdasági teljesítményére. A kontinentális rezsimek főbb korlátainak e listája azt sugallja, hogy a problémáik legfőbb forrása a munkalehetőségek hiánya. Így a legfontosabb kérdés az, hogy a foglalkoztatásbarát politika – az aktiválás, a munkahelyi és gondozási kötelezettségek összeegyeztetése, a flexicurity – megvalósítható-e, és ha igen, akkor mi képp és milyen mértékben.

Az irodalom nagy része amellet érvel, hogy a kontinentális jóléti államok „befagytak”, azaz különösen nehéz megreformálni őket (Esping-Andersen, 1996; Pierson, 2001). Ennek oka ezeknek az államoknak az intézményi szerkezetében, a társadalombiztosítás meghatározó szerepében van, nem csak magas szintű legitimitást élvez a járulékfizetők részéről, hanem a meglévő rendszerek kedvezményezettjeinek hatalmát is erősíti (Bonoli és Palier, 2000; Pierson, 2001). Mivel minden járulékfizető egyben érintett résztvevője is a biztosítási rendszernek, alapvető érdeke a változás megakadályozása, így a reform különösen nehéz. Ráadásul az aktiválás és a foglalkoztatásbarát politikák gyakran a kívül lévőkét és az új kockázati csoportokat érintik, amelyek különösen marginalizáltak a kontinentális jóléti államokban (Clegg, 2007). Következésképpen az irodalom nagy része hangsúlyozza a kontinentális Európa súlyos problématerhét, és a foglalkoztatásbarát reformok különösen problematikus körülményeit (lásd például Esping-Andersen, 1996, 1999; Scharpf és Schmidt, 2000; Huber és Stephens, 2001; Armingeon és Bonoli, 2006).

Az inercia mindezen meglehetősen pesszimista, mégis igen valószínű magyarázatai ellenére az 1990-es évek vége óta az irodalom egyre nagyobb hányada adott hírt a kontinentális jóléti államok messzemenő változásairól (lásd például Palier, 2002; Bleses és Seeleib-Kaiser, 2004; Clasen, 2005; Streeck és Thelen, 2005; Palier és Martin, 2007). A reformok többnyire nem csak alaposan megkurtították a meglévő jogokat a központi programokban, például a nyugdíjak és a munkanélküli-ellátások területén (Schludi, 2005; Clasen and Clegg, 2006), hanem az aktív munkaerőpiaci intézkedések erősítésével, az atipikus foglalkoztatás rugalmasságának fokozásával és a munkavállaló nők számára rendelkezésre álló gondozási infrastruktúra fejlesztésével ki is terjesztették a foglalkoztatásbarát politika hatókörét (lásd például Levy, 1999; Hemerijck et al., 2000; Rhodes, 2001; Gornick és Meyers, 2003; Bleses és Seeleib-Kaiser, 2004; Leitner et al., 2004; Clasen, 2005). Mindezek a reformok korábban meglehetősen valószínűtlennek tűntek a kontinentális rezsimek körülményei között. Következésképpen nagy és növekvő mennyiségű irodalmi anyag született a kontinentális jóléti államok politikai dinamikáinak és politikáinak változásáról. Ebben az irodalmi anyagban a legutóbbi politikai dinamikák sok eltérő magyarázatát olvashatjuk, és a legtöbb vita még mindig nem zárult le. A következő bekezdésekben áttekintjük néhány kiválasztott vita állását.

Milyen ellentétekhez kapcsolódnak a posztindusztriális kontinentális jóléti politikák lényeges konfliktusai: az osztályokhoz, a kívülállók/belül lévők⁶ státuszához, a nemekhez, az értékekhez? Ezek az újabban megfigyelhető konfliktusok átmeneti jellegűek, vagy a politikai döntéshozás mintáinak mélyebb átalakulását tükrözik?

Több hipotetikus magyarázat jött létre a kontinentális jóléti államok legutóbbi, igen valószínűtlen reformprofiljának magyarázatára. Néhány szerző a pusztá problémahalmazra és a kormány meggyőző erejére utal, mellyel rávették az embereket a megszorítások elfogadására (lásd például Kitschelt és Streeck, 2003; Stiller, 2007). Mások külső meghatározókra hivatkoznak, nevezetesen az EU részéről jövő nyomásra (Ferrera és Gualmini, 2000a). Sok megfigyelő viszont azt is megjegyzi, hogy megváltozott a kontinentális Európa jóléti politikájának *konfliktus-struktúrája*. A legutóbbi reformokat a szereplők igen „valószínűtlen” (osztályokat átmetsző) koalíciói hajtották végre. Számos hipotézis született az új konfliktus-struktúra természetére vonatkozóan: Häusermann (2007) rámutat, hogy a szakszervezetek és a politikai pártok egyre inkább megosztottá válnak a kívülállók/belül lévők státusza, a képzettségi szintek és az értékorientációk vonatkozásában. A progresszív, magasan képzett, baloldali szavazók szövetségre léptek a szakszervezetek hagyományos bázisát alkotó, meglehetősen konzervatív kékgalléros munkavállalókkal. Kitschelt és Rehm (2005) is hangsúlyozza ezt a jelenséget, amikor bemutatják, hogy a baloldal (a szociáldemokraták és a szakszervezetek) a kontinentális Európában egyre inkább a jóléti preferenciák tekintetében igen heterogén választói körre támaszkodnak. Rueda (2007) szintén kiemeli a belső-külsők szétválasztásának politikai jelentőségét a foglalkoztatáspolitikai reformok vonatkozásában. A belül lévők a munkahelyek védelme, míg a kívülállók az aktív munkaerőpiaci politikák mellett állnak ki. A kívülállók ezért szövetségei lehetnek azoknak az erőknél, amelyek csökkenteni kívánják a foglalkoztatás biztonságát. Rhodes (2001) elemzése a szociális paktumokról hasonló irányba mutat. A kívülállókkal kapcsolatos politikák potenciálisan megosztják az alkalmazotti kört. Összességében a kontinentális rezsimekben a foglalkoztatásbarát reformok megosztják a munkáspártokat – és általában a baloldalt –, és utat nyitnak az osztályok közötti szövetségeknek. További nyitott kérdés, hogy vajon ezek az új szövetségek időleges „bizonytalan megállapodások-e” (Palier, 2005), melyek igen ingatagok és átmenetiek (Ballestri and Bonoli, 2003), vagy a mögöttes osztálystruktúra mélyebb átalakulását tükrözik (Kitschelt és Rehm, 2005; Oesch, 2006; Häusermann, 2007)?

⁶ A „belül lévők” kifejezés azokra vonatkozik, akik stabil munkahellyel rendelkeznek, míg a „kívülállók” azt a csoportot jelölik, akik nem rendelkeznek ilyennel. (*a ford.*)

Kik a legutóbbi foglalkoztatásbarát reformok (például a rugalmas munkaerőpiac, az aktiválás, a flexicurity és a nők munkaerőpiaci részvétele) nyertesei és vesztesei?

Vajon a jóléti állam expanzióját jelenti-e, hogy a kontinentális jóléti államok egyre inkább a kívülállók aktiválására és az új kockázatok elleni védelemre koncentrálnak (Riedmüller et al., 2000; Bleses és Seeleib-Kaiser, 2004; Bonoli, 2005; Häusermann, 2007), vagy ezek a politikák pusztán kísérletek a megszorítás, a növekvő egyenlőtlenség és a bizonytalanság előidézte keserűség megédésítésére (Palier, 2002; Leibfried and Obinger, 2003; Clegg, 2007)? Ez a mostani újraelibrálás nyerteseire és veszteseire vonatkozó kérdés a központi kérdése annak a vitának, ami a legutóbbi reformok társadalmi rétegződésre tett hatásáról szól. Bár a legtöbb kontinentális jóléti állam létrehozta és kiterjesztette a legveszélyeztetettebb társadalmi csoportok (a képzetlen munkások, az alacsony jövedelműek, a fiatal családok stb.) védelmére szolgáló jóléti ellátásokat, végül ezek mégsem állnak olyan jól, mint a hasonló jellemzőkkel bíró emberek tíz vagy húsz évvel ezelőtt. Ez a vita természetesen a jóléti reform mértékének kérdéséről szól (Clasen és Siegel, 2007) Ez fontos az újraelibráló politika megértése szempontjából, mert a reformok elosztási hatásai meghatározzák a következő reformfolyamatot.

Mi a korporatizmus szerepe a kontinentális jóléti állam reformjaiban? Előnyből tehertétellé változott-e? És miért váltak egyes szakszervezetek „reformistává”, a foglalkoztatásbarát politika pártolóivá, míg más országokban ugyanezeket a reformokat ellenzik a szakszervezetek?

Hosszú ideig a korporatizmust a kontinentális jóléti államok integráns részének tekintették, ami biztosította a reformképességet és a társadalmi békét, különösen a kis államokban (Katzenstein, 1984) és krízis idején (Gourevitch, 1986). Az újabb kutatások viszont megkérdőjelezték a szakszervezetek szerepét. Számos elemzés (Ebbinghaus és Hassel, 2000; Rhodes, 2001; Kitschelt és Streeck, 2003; Häusermann, 2005) mutatott rá, hogy a foglalkoztatásbarát reformok különböző eseteiben ezek váltak a reform legfőbb akadályává. Ezzel ellentétben viszont a szakszervezetek a foglalkoztatásbarát reformok élharcosai voltak Hollandiában (Visser és Hemerijck, 1997). Eldöntetlen kérdés, hogy mi a szerepe és ereje a szakszervezeteknek ezekben az újabb reformokban. Miért játszanak ennyire különböző szerepet a különböző országokban? Milyen tényezőknél múlik a pozíciójuk? Az irodalomban van néhány ötlet ezzel kapcsolatban. Ebbinghaus (2006b) rámutat a szakszervezeti képviselő szelktivitására a kontinentális Európában: a nők és a szolgáltatási szektorban dolgozók erősen alulreprezentáltak, ellentétben az északi államokkal. És Trampusch (2004) Németországgal kapcsolatban megjegyzi, hogy a párt- és szakszervezeti elit közötti kapcsolatok gyengébbé váltak. Ez szintén hozzájárulhatott a szakszervezetek szerepének megváltozásához. Emellett Ebbinghaus és Hassel megállapítása szerint a szakszervezetek csak ott működtek együtt a szociális paktumokban, ahol az állam elég erős volt ahhoz,

hogy egyoldalú intézkedéssel fenyegetőzzön, amennyiben a tárgyalások kudarcba fulladnának.

5. Következtetések

A posztindusztrializmusra való átmenet új feszültségek sorát generálta a jóléti állam intézményei és a munkaerőpiaci teljesítmény között, ami a mai jóléti államokat a foglalkoztatásbarát újraelibrálás új kihívásaival szembeníti. Tanulmányunkban azon széles körű irodalmat tekintettük át, mely a jóléti államoknak a kihívásokkal való megbirkózási képességével, valamint ennek az alkalmazkodási folyamatnak a politikai determinánsaival foglalkozik. Ennek a dinamikus növekvő irodalomnak az áttekintése azt mutatta, hogy – ellentétben az inerciával és a mozdulatlansággal kapcsolatos várakozásokkal, ami az 1990-es évek neoinstitucionalista irodalmát dominálta – messzemenő változások zajlottak le a legtöbb jóléti rezsimben a foglalkoztatásbarát politikák – a flexicurity, az aktiválás, a munka és gondozás összeegyeztetése és a szociális beruházás – irányában. Az északi jóléti államok élharcosai ezeknek a politikáknak, és a foglalkoztatási teljesítményben, valamint a szociális jólétben megnyilvánuló sikerességük ráirányítja a figyelmet a liberális és a kontinentális rezsim foglalkoztatásbarát reformstratégiáira. Bár mind maguk a reformok, mind a determinánsaikról szóló irodalom gyorsan gyarapodnak, a legtöbb kutatói vita máig nem zárult le. Ezért áttekintettük és elemeztük azon kutatási kérdések sorát, melyeket különösen fontosnak tekintünk, és melyek a további elméletalkotás és kutatás sikeres útjait jelölhetik ki. A következőkben röviden összefoglaljuk ezeket a kérdéseket.

A költségvetési megszorítások körülményei között zajló újraelibrálás mutatja, hogy a legtöbb rekkommodifikáló és foglalkoztatásbarát reform az 1990-es években és a 2000-es évek elején olyan politikai dinamikáknak és koalícióknak a következménye volt, amelyek különböztek az osztálypolitika régi mintáitól (pl. Rhodes, 2001; Ferrera és Hemerijck, 2003). Ezeket a reformokat a megosztott szakszervezetek, a szelektív osztályközi szövetségek és az új pártdinamikák jellemezték. Mindazonáltal nézeteltérés maradt két ügyben. Egyrészt versengő hipotézisek születtek arra vonatkozóan, hogy ezek az „új politikák” vajon a külső nyomás, az erős állam egyoldalú beavatkozása vagy a mögöttes választói dinamika következményei-e. Másrészt még mindig nem tudjuk, hogy vajon az új szövetségek és koalíciós dinamikák az újraelibráló politika stabil mintáit jelentik-e, vagy inkább átmenetiek és szelektívek. Ezt a vitát a kvalitatív összehasonlító kutatás, valamint az vihetheti előre, ha a kutatók erősebben koncentrálnak arra a kapcsolatra, ami a változó szociális összetételű választói kör és a szereplőknek a politikai folyamatban elfoglalt pozíciója között van.

Az újraelibráló kapacitásról szóló általánosabb vita mellett javasoltunk és tárgyaltunk rezsimspecifikusabb vitákat is. Az északi jóléti államok voltak mind ez idáig a foglalkoztatásbarát politikai reformok tekintetében a legsikeresebbek.

Az aktiválás, a flexicurity, illetve a munka és a gondozás összeegyeztetésének politikája az 1990-es években széles körben elterjedt, különösen Svédországban és Dániában (lásd például Kautto et al., 1999, 2001; Kvist, 2003a). Ezeknek az országoknak a kiváló foglalkoztatási teljesítménye irányította más rezsimek politikai döntéshozóinak és kutatóinak a figyelmét azokra a tényezőkre, amelyek magyarázzák az északi jóléti államok alkalmazkodási képességét. A politika szempontjából szemlélve igen figyelemre méltó, hogy ezeknek a reformoknak a többségét az állami szereplők, a pártok, a munkaadók és az átfogó szakszervezetek nagykoalíciói fogadták el (például Kvist, 2003a; Martin és Thelen, kiadás alatt). Az irodalom mind ez ideig különböző magyarázatokat adott erre a koordinációs képességre vonatkozóan, és elsősorban az állam erősségére, a külső nyomásra és a szakszervezetek stratégiáira hivatkozott. A jövőben a kutatásnak ezen tényezők kölcsönhatásaira és relatív befolyására kell koncentrálnia annak érdekében, hogy értékes tanulságokkal szolgálhasson a jövőre és más rezsimekre nézve.

A foglalkoztatásbarát reformok sajátos formát öltöttek a liberális jóléti államokban, melyek kezdetben a segély helyett munkát programokra, később a szociális beruházás átfogóbb megközelítésére építettek, különösen az Egyesült Királyságban (például Taylor-Gooby, 2001, 2004; Lewis és Surender, 2004; Lister, 2004). Más rezsimekkel ellentétben ezek a politikák kormányzati stratégiákkal, nem pedig tárgyalási kompromisszumokkal függtek össze. Figyelembe véve, hogy a jelenlegi politikák visszajelzést nyújtanak a jövőbeni reformokhoz, továbbá tekintettel arra, hogy az EU szintén a „szociális beruházást” középpontba állító politikai irányvonalat alakított ki, fontos felmérnünk ezeknek a reformoknak a természetét és újraelosztási hatásait, különös tekintettel az alacsony jövedelmű csoportokra. Kérdés, hogy a szociális beruházás stratégiája új módját jelenti-e az egyenlőség és hatékonyság közötti kompromisszumnak, vagy tovább szélesíti a szakadékot a magasan képzett munkaerő és a politikai szempontból néma képzetlen munkások között?

A kontinentális jóléti államok küszködnek a leginkább jóléti államuknak a posztindusztriális munkaerőpiac kihívásainak megfelelő átalakításával. A foglalkoztatásbarát reformpolitika nem csak eltér a belül állókra orientált, férfi kenyérkeresőkre alapozó jóléti államok bevett logikájától, hanem elhomályosítja a konfliktusfrontokat is. Az irodalom széles köre mutatja, hogy az újraelibrálást célul tűző reformok a politikai megosztottság másfajta logikáját követik, mint a „rég” társadalombiztosítási reformok (pl. Rhodes, 2001; Bonoli, 2005; Kitschelt és Rehm, 2005; Häusermann, 2007; Rueda, 2007). Ebből a szempontból a belül lévők és kívülállók közötti megosztottság jelentőségének megítélése természetesen fontos lezáratlan vita, ami figyelmet érdemel a jövőben. Még kevés írás született arról, hogy kik képviselik a belül lévők és a kívülállók érdekeit, milyen körülmények között tudják érvényesíteni ezeket az érdekeket, és az újraelibrálás miképp hat a köztük lévő hatalmi egyensúlyra. Ez alapvető kérdés, nem csak a reform lehetőségeinek magyarázatában, hanem a reformok újraelosztási következményeinek feltárásában is. Ebből a szempontból különösen figyelembe

kell venni azt a szerepet, amit a szakszervezetek játszanak a belül lévőknek és a kívülállóknak, a nőeknek, valamint a szolgáltatási szektor munkavállalóinak a szervezésében és érdekképviseletében. Az északi jóléti rezsimnek átfogó szakszervezeti mozgalmaival való összehasonlítás azt sugallja, hogy a munka és a jólét közötti kapcsolat a kontinentális jóléti államokban erősen függ a kontinentális szakszervezetek belső reformkapacitásától.

Végül, és ez nem volt tanulmányunk témája, a jövőbeni kutatásnak különös figyelmet kell fordítania a foglalkoztatásbarát reformok elosztási következményeire és hatásaira, mert ezeknek igen nagy jelentősége van a későbbi reformok vonatkozásában. A reformfolyamatokat erősen befolyásolják a politikai tapasztalatok és tanulási folyamatok. Így a politikai reformdinamikák elméleteit a korábbi reformok meghatározóinak és hatásainak alapos megértésére kell építeni.

Fordította: Kozma Judit

Irodalom

- Armingeon, K. and Bonoli, G. (eds) (2006) *The Politics of Post-Industrial Welfare States*, London, Routledge.
- Atkinson, A. B. (1995) 'Is the Welfare State Necessarily an Obstacle to Economic Growth?', *European Economic Review*, 39, 723–730.
- Avdagic, S., Rhodes, M. and Visser, J. (2005) 'The Emergence and Evolution of Social Pacts: A Provisional Framework for Comparative Analysis', *European Governance Papers* No. N-05-01.
- Ballestri, Y. and Bonoli, G. (2003) 'L'Etat social suisse face aux nouveaux risques sociaux: Genèse et déterminants de l'adoption du programme de subventions pour les crèches', *Swiss Political Science Review*, 9, 35–58.
- Bleses, P. and Seeleib-Kaiser, M. (2004) *The Dual Transformation of the German Welfare State*, Basingstoke, UK, Palgrave Macmillan.
- Bonoli, G. (2001) 'Political Institutions, Veto Points, and the Process of Welfare State Adaptation'. In: Pierson, P. (ed) *The New Politics of the Welfare State*, Oxford and New York, *Oxford University Press*, pp. 238–264.
- Bonoli, G. (2005) 'The Politics of the New Social Policies: Providing Coverage against New Social Risks in Mature Welfare States', *Policy and Politics*, 33, 431–449.
- Bonoli, G. and Palier, B. (2000) 'How do Welfare States Change? Institutions and Their Impact on the Politics of Welfare State Reform', *European Review*, 8, 333–352.
- Bonoli, G. and Palier, B. (2007) 'When Past Reforms Open New Opportunities: Comparing Old Age Insurance Reforms in Bismarckian Welfare Systems', *Social Policy and Administration*, 41, 555–573.

- Boyer, R. and Drache, D. (1996) *States against Markets: The Limits of Globalization*. London, Routledge.
- Bredgaard, T., Larsen, F. and Madsen, P. K. (2005) The Flexible Danish Labour Market – A Review. *CARMA Research papers* 2005:01, Aalborg, Centre for Labour Market Research.
- Burgoon, B. (2001) ‘Globalization and welfare compensation: disentangling the ties that Bind’, *International Organization*, 55, 509–551.
- Calmfors, L. and Driffill, J. (1988) ‘Bargaining structure, corporatism and macroeconomic performance’, *Economic Policy*, 3, 13–61.
- Castles, F. G. (2004) *The Future of the Welfare State: Crisis Myths and Crisis Realities*, Oxford, Oxford University Press.
- Clasen, J. (2005) *Reforming European Welfare States*, Oxford, Oxford University Press.
- Clasen, J. and Clegg, D. (2004) ‘Does the Third Way Work? The Left and Labour Market Policy Reform in Britain, France and Germany’. In: Lewis, J. and Surrender, R. (eds) *Welfare State Change. Towards a Third Way?*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 89–110.
- Clasen, J. and Clegg, D. (2006) ‘Beyond activation: reforming European unemployment protection systems in post-industrial labour markets’, *European Societies*, 8, 527–553.
- Clasen, J. and Siegel, N. (eds) (2007) *Investigating Welfare State Change. The Dependent Variable Problem in Comparative Analysis*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.
- Clayton, R. and Pontusson, J. (1998) ‘Welfare-state retrenchment revisited: entitlement cuts, public sector restructuring and inegalitarian trends in advanced capitalist societies’, *World Politics*, 51, 67–98.
- Clegg, D. (2007) ‘Continental drift: on unemployment policy change in Bismarckian welfare states’, *Social Policy and Administration*, 41, 597–615.
- Crotty, J. (2003) ‘Core Industries, Coercive Competition and the Structural Contradictions of Global Neoliberalism’. In: Phelps, N. and Raines, P. (eds) *The New Competition for Inward Investment*, Cheltenham, UK, Edward Elgar, pp. 9–38.
- Deakin, N. and Parry, R. (2000) *The Treasury and Social Policy: The Contest for Control of Welfare Strategy*, Basingstoke, UK, Macmillan.
- Dropping, J. A., Hvinden, B. and Vik, K. (1999) ‘Activation Policies in the Nordic countries’. In: Kautto, M., Heikkilä, M., Hvinden, B., Marklund, S. and Ploug, N. (eds) *Nordic Social Policy*, London, Routledge, pp. 133–158.
- Ebbinghaus, B. (2006a) *Reforming Early Retirement in Europe, Japan and the USA*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Ebbinghaus, B. (2006b) ‘Trade Union Movements in Post-Industrial Welfare States: Opening up to New Social Interests?’. In: Armingeon, K. and Bonoli, G. (eds) *The Politics of Post-Industrial Welfare States. Adapting post-war policies to new social risks*, London, Routledge, pp. 123–142.

- Ebbinghaus, B. and Hassel, A. (2000) 'Striking deals: concertation in the reform of continental European welfare states', *Journal of European Public Policy*, 7, 44–62.
- Esping-Andersen, G. (1993) *Changing Classes: Stratification and Mobility in Postindustrial Societies*, London, Sage.
- Esping-Andersen, G. (ed) (1996) *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*, London, Sage.
- Esping-Andersen, G. (1999) *Social Foundations of Postindustrial Economies*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerijck, A. and Myers, J. (2002) *Why We Need a New Welfare State*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Estevez-Abe, M., Iversen, T. and Soskice, D. (2001) 'Social Protection and the Formation of Skills: A Reinterpretation of the Welfare State'. In: Hall, P. A. and Soskice, D. (eds) *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, New York, Oxford University Press, pp. 145–183.
- Estevez-Abe, M. (2006) 'Gendering the varieties of capitalism: a study of occupational segregation by sex in advanced industrial societies', *World Politics*, 59, 142–175.
- Evans, P. (1997) 'The eclipse of the state? Reflections on stateness in an era of globalization', *World Politics*, 50, 62–87.
- Ferrera, M. and Gualmini, E. (2000) 'Reforms guided by consensus: the welfare state in the Italian transition', *West European Politics*, 23, 187–208.
- Ferrera, M. and Gualmini, E. (2000a) 'Italy. Rescue from Without?'. In: Scharpf, F. W. and Schmidt, V. A. (eds) *Welfare and Work in the Open Economy. Volume II. Diverse Responses to Common Challenges*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 351–398.
- Ferrera, M. and Hemerijck, A. (2003) 'Recalibrating Europe's Welfare Regimes'. In: Zeitlin, J. and Trubek, D. M. (eds) *Governing Work and Welfare in a New Economy: European and American Experiments*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 88–128.
- Ferrera, M., Hemerijck, A. and Rhodes, M. (eds) (2000) 'Recasting European welfare states', *Special issue of West European Politics*, 23, 1–282.
- Ferrarini, T. (2006) *Families, States and Labour Markets*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.
- Garrett, G. (1998) 'Global markets and national politics: collision course or virtuous circle?', *International Organization*, 52, 787–824.
- Garrett, G. and Mitchell, D. (1996) 'Globalization and the Welfare State: Income Transfers in the Industrialized Democracies, 1966–1990', Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, CA.
- Gornick, J. C. and Meyers, M. K. (2003) *Families That Work. Policies for Reconciling Parenthood and Employment*, New York, Russell Sage Foundation.

- Gornick, J. C., Meyers, M. K. and Ross, K. E. (1996) 'Supporting the Employment of Mothers: Policy Variation across Fourteen Welfare States', *Working Paper* No. 139, Luxembourg Income Studies (LIS).
- Goul Andersen, J. (2007) 'The Danish welfare state as "Politics for Markets": combining equality and competitiveness in a global economy', *New Political Economy*, 12, 71–78.
- Gourevitch, P. (1986) *Politics in Hard Times. Comparative Responses to International Economic Crises*, Ithaca, NY, and London, Cornell University Press.
- Green-Pedersen, C. (2001) 'Welfare-state retrenchment in Denmark and the Netherlands, 1982–1998—the role of party competition and party consensus', *Comparative Political Studies*, 34, 963–985.
- Green-Pedersen, C., van Keersbergen, K. and Hemerijck, A. (2001) 'Neo-liberalism, the "Third Way" or What? Recent social democratic welfare policies in Denmark and the Netherlands', *Journal of European Public Policy*, 8, 307–325.
- Hacker, J. S. (2002) *The Divided Welfare State. The Battle over Public and Private Social Benefits in the United States*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Hancke, B. and Rhodes, M. (2005) 'EMU and labor market institutions in Europe', *Work and Occupations*, 32, 196–228.
- Hall, P. A. and Soskice, D. (eds) (2001) *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, New York, Oxford University Press.
- Hassel, A. (2003) 'The politics of social pacts', *British Journal of Industrial Relations*, 41, 707–726.
- Häusermann, S. (2005) 'Solidarity with Whom? Trade Unions and the Modernization of Pension Policies in Conservative Welfare States', Paper presented at ESPAnet young researchers workshop 2005, CEVIPOF, Paris, France.
- Häusermann, S. (2006) 'Changing coalitions in social policy reforms: the politics of new social needs and demands', *Journal of European Social Policy*, 16, 5–21.
- Häusermann, S. (2007) *Modernization in Hard Times. Post-industrial Pension Politics in France, Germany and Switzerland*, PhD Thesis, University of Zurich, Switzerland.
- Hemerijck, A. and Visser, J. (2000) 'Change and immobility: three decades of policy adjustment in the Netherlands and Belgium', *West European Politics*, 23, 229–256.
- Hemerijck, A., Unger, B. and Visser, J. (2000) 'How Small Countries Negotiate Change: Twenty-Five Years of Policy Adjustments in Austria, the Netherlands and Belgium'. In: Scharpf, F. W. and Schmidt, V. A. (eds) *Welfare and Work in the Open Economy*, New York, Oxford University Press, pp. 175–263.

- Huber, E. and Stephens, J. D. (1998) 'Internationalization and the social democratic model. Crisis and future prospects', *Comparative Political Studies*, 31, 353–397.
- Huber, E. and Stephens, J. D. (2001) *Development and Crisis of the Welfare State. Parties and Policies in Global Markets*, Chicago, IL, University of Chicago Press.
- Huber, E., Stephens, J. E. and Ray, L. (1999) 'The Welfare State in Hard Times'. In: Kitschelt, H., Lange, P., Marks, G. and Stephens, J. D. (eds) *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*, New York and Cambridge, Cambridge University Press, pp. 164–193.
- Hvinden, B., Heikkilä, M. and Kankare, I. (2001) 'Towards Activation? The Changing Relationship Between Social Protection and Employment in Western Europe'. In: Kautto, M., Fritzell, J., Hvinden, B., Kvist, J. and Uusitalo, H. (eds) *Nordic Welfare States in the European Context*, London, Routledge.
- Iversen, T. (2005) *Capitalism, Democracy and Welfare*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Iversen, T. and Cusack, T. R. (1998) 'The Causes of Welfare State Expansion: Deindustrialization or Globalization?', *WZB discussion paper*, FS I, 98–304.
- Iversen, T. and Wren, A. (1998) 'Equality, employment and budgetary restraint, the trilemma of the service economy', *World Politics*, 50, 507–546.
- Jenson, J. and Sineau, M. (eds) (2001) *Who Cares? Women's Work, Childcare, and Welfare State Redesign*, Toronto, Canada, University of Toronto Press.
- Jenson, J. and Saint Martin, D. (2006) 'Building blocks for a new social architecture: the LEGO paradigm of an active society', *Policy and Politics*, 34, 429–451.
- Katzenstein, P. (1984) *Small States in World Markets*, Ithaca, NY, and London, Cornell University Press.
- Kautto, J. and Kvist, J. (2002) 'Parallel Trends, Persistent Diversity – Nordic Welfare States in the European and Global Context', *Global Social Policy*, 2, 189–208.
- Kautto, M., Fritzell, J., Hvinden, B., Kvist, J. and Uusitalo, H. (2001) *Nordic Welfare States in the European Context*, London, Routledge.
- Kautto, M., Heikkilä, M., Hvinden, B., Marklund, S. and Ploug, N. (1999) *Nordic Social Policy*, London, Routledge.
- Keynes, J. M. (1937) 'The general theory of employment', *Quarterly Journal of Economics*, 51, 209–223.
- Kitschelt, H. (2001) 'Partisan Competition and Welfare State Retrenchment: When do Politicians Choose Unpopular Policies?'. In: Pierson, P. (ed) *The New Politics of the Welfare State*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 265–303.

- Kitschelt, H. and Rehm, P. (2005) 'Work, Family and Politics. Foundations of Electoral Partisan Alignments in Postindustrial Democracies', Paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, 2005.
- Kitschelt, H. and Streeck, W. (2003) 'From stability to stagnation: Germany at the beginning of the twenty-first century', *West European Politics*, 26, 1–34.
- Kitschelt, H., Lange, P., Marks, G. and Stephens, J. D. (eds) (1999) *Continuity and Change in Contemporary Capitalism*, Cambridge University Press.
- Klammer, U. (2005) 'Flexicurity schemes', *Trends in Social Cohesion*, 15, 157–189.
- Korpi, W. and Palme, J. (2003) 'New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare State Regress in 18 Countries, 1975–95', *American Political Science Review*, 97, 425–446.
- Kvist, J. (2002) 'Activating Welfare States. How Social Policies can Promote Employment'. In: Clasen, J. (ed) *What Future for Social Security?*, Bristol, UK, The Policy Press, pp. 197–210.
- Kvist, J. (2003) 'Scandinavian activation strategies in the 1990s: recasting social citizenship and the Scandinavian welfare model', *Revue Francaise des Affaires Sociales*, 4, 223–248.
- Kvist, J. (2003a) 'A Danish welfare miracle? Policies and outcomes in the 1990s', *Scandinavian Journal of Public Health*, 31, 241–245.
- Leibfried, S. and Obinger, H. (2003) 'The state of Germany's Welfare State. Social policy between macro-economic retrenchment and micro-economic recalibration', *West European Politics*, 26, 199–218.
- Leibfried, S. and Rieger, E. (1998) 'Welfare limits to globalization', *Politics and Society*, 26, 363–390.
- Leitner, S., Ostner, I. and Schratzenstaller, M. (2004) *Wohlfahrtsstaat und Geschlechterverhältnisse im Umbruch. Was kommt nach dem Ernteharvestmodell?*, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Levy, J. (1999) 'Vice into Virtue? Progressive politics and welfare reform in Continental Europe', *Politics and Society*, 27, 239–273.
- Lewis, J. (1993) *Women and Social Policies in Europe: Work, Family and the State*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.
- Lewis, J. and Surender, R. (eds) (2004) *Welfare State Change. Towards a Third Way?*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Lindbeck, A. (1997) 'The Swedish experiment', *Journal of Economic Literature*, XXXV, 1273–1319.
- Lister, R. (2004) 'The Third Way's Social Investment State'. In: Lewis, J. and Surender, R. (eds) *Welfare State Change. Towards a Third Way?*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 157–181.
- Martin, C. J. and Thelen, K. (2007) 'The state and coordinated capitalism: contributions of the public sector to social solidarity in post-industrial societies', *World Politics*, 60, 1–36.

- Mares, I. (2006) *Taxation, Wage Bargaining and Unemployment*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Mishra, R. (1999) *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham, UK, Edward Elgar.
- Myles, J. and Clement, W. (1994) *Relations of Ruling: Class and Gender in Postindustrial Societies*, Montreal, Canada, McGill-Queen's University Press.
- Myles, J. and Pierson, P. (1997) 'Friedman's revenge: the reform of "Liberal" welfare states in Canada and the United States', *Politics and Society*, 25, 443–472.
- Naumann, I. (2005) 'Child care and feminism in West Germany and Sweden in the 1960s and 1970s', *Journal of European Social Policy*, 15, 47–63.
- Oesch, D. (2006) *Redrawing the class map: stratification and institutions in Germany, Britain, Sweden and Switzerland*, London, Palgrave Macmillan.
- Orloff, A. S. (2006) 'From Maternalism to "employment for all": State Policies to Promote Women's Employment across the Affluent Democracies'. In: Levy, J. (ed) *The State after Statism*, Cambridge, MA, Harvard University Press, pp. 230–268.
- Orloff, A. S., O'Connor, J. and Shaver, S. (1999) *States, Markets, Families: Gender, Liberalism and Social Policy in Australia, Canada, Great Britain, and the United States*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Palier, B. (2002) *Gouverner la 'curite' sociale*, Paris, Presses Universitaires de France.
- Palier, B. (2005) 'Ambiguous Agreements, Cumulative Change: French Social Policy in the 1990s'. In: Streeck, W. and Thelen, K. (eds) *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies*, New York, Oxford University Press, pp. 127–144.
- Palier, B. and Martin, C. (2007) 'Reforming the Bismarckian Welfare Systems', *Special Issue of Social Policy and Administration*, 41, 535–692.
- Palme, J. (1998) 'To find the right balance between contributive and non-contributive schemes', *Bulletin Luxembourgeois des Questions Sociales*, 4, 73–81.
- Pestoff, V. A. (2002) 'Sweden in the 1990s: The Demise of Policy Concertation and Social Partnership and Its Sudden Reappearance in 1998'. In: Berger, S. and Compston, H. (eds) *Policy Concertation and Social Partnership in Western Europe, Lessons for the 21st Century*, New York, Berghahn Books, pp. 295–308.
- Pierson, P. (1994) *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher and the Politics of Retrenchment*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Pierson, P. (1996) 'The new politics of the welfare state', *World Politics*, 48, 143–179.
- Pierson, P. (2001) *The New Politics of the Welfare State*, Oxford and New York, Oxford University Press.

- Pontusson, J. and Swenson, P. (1996) 'Labor markets, production strategies and wage bargaining institutions. The Swedish employer offensive in comparative perspective', *Comparative Political Studies*, 29, 223–250.
- Regini, M. (2000) 'Between deregulation and social pacts: the responses of European economies to globalization', *Politics and Society*, 28, 5–33.
- Rhodes, M. (2000) 'Desperately seeking a solution: social democracy, Thatcherism and the "Third Way" in British welfare', *West European Politics*, 23, 161–186.
- Rhodes, M. (2001) 'The Political Economy of Social Pacts: "Competitive Corporatism" and European Welfare Reform'. In: Pierson, P. (ed) *The New Politics of the Welfare State*, Oxford and New York, Oxford University Press, pp. 165–196.
- Rhodes, M. (2003) 'National "Pacts" and EU Governance in Social Policy and the Labor Market'. In: Zeitlin, J. and Trubek, D. M. (eds) *Governing Work and Welfare in a New Economy: European and American Experiments*, Oxford University Press, pp. 129–157.
- Riedmüller, B., Lepperhoff, J. and Meyer, T. (2000) 'Zur Altersicherung der Frau in Deutschland und in der Schweiz', *Leviathan*, 29, 199–217.
- Rieger, E. and Leibfried, S. (1995) 'Globalization and the Western Welfare State. An Annotated Bibliography', *CeS-Working Paper*, 1/1995.
- Ross, F. (2000) 'Interests and choice in the "Not Quite so New" politics of welfare', *West European Politics*, 23, 11–34.
- Rueda, D. (2005) 'Insider–outsider politics in industrialized democracies: the challenge to social democratic parties', *American Political Science Review*, 99, 61–74.
- Rueda, D. (2007) *Social Democracy Inside Out. Partisanship and Labor Market Policy in Advanced Industrialized Democracies*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Sainsbury, D. (1996) *Gender, Equality and Welfare States*, Cambridge, UK, Cambridge University Press.
- Sarfati, H. and Bonoli, G. (2002) *Labour Market and Social Protection Reforms in International Perspective. Parallel or Converging Tracks?*, Hampshire, UK, Ashgate.
- Scharpf, F.W. and Schmidt, V. A. (eds) (2000) *Welfare and Work in the Open Economy*. Vols. I and II, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Saint-Paul, G. (1996) 'Exploring the political economy of labour market institutions', *Economic Policy*, 23, 265–300.
- Schludi, M. (2005) *The Reform of Bismarckian Pension Systems. A Comparison of Pension Politics in Austria, France, Germany, Italy and Sweden*, Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Schmid, G. (2002) *Wege in eine neue Vollbeschäftigung. U" bergangsarbeitsmärkte und aktivierende Arbeitsmarktpolitik*, Frankfurt a.M. / New York, Campus.

- Schmitter, P. C. and Grote, J. (1997) 'The Corporate Sisyphus: Past, Present and Future', *EUI Working Paper SPS*, 97/4, 1–22.
- Simmons, L. (2004) *Welfare, the Working Poor, and Labor*, Armonk, NY, M. E. Sharpe.
- Sperber, S. (2005) 'What are the ingredients of good flexicurity arrangements?', *Trends in Social Cohesion*, 15, 191–209.
- Steinmo, S. (2002) 'Globalization and taxation: challenges to the Swedish welfare state', *Comparative Political Studies*, 35, 839–862.
- Stiller, S. (2007) *Ideational Leadership and Structural Policy Change: Comparing German Welfare State Reforms*, Paper presented at the ECPR Joint Sessions 2007.
- Streeck, W. and Thelen, K. (eds) (2005) *Beyond Continuity. Institutional Change in Advanced Political Economies*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Talos, E. (ed) (1999) *Atypische Beschäftigung. Internationale Trend und sozial-staatliche Regelungen*, Wien, Manz.
- Tanzi, V. and Schuknecht, L. (2000) *Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Taylor-Gooby, P. (2001) 'Welfare Reform in the UK: The Construction of a Liberal Consensus'. In: Taylor-Gooby, P. (ed) *Welfare States under Pressure*, London, Sage, pp. 147–170.
- Taylor-Gooby, P. (ed) (2004) *New Risks, New Welfare. The Transformation of the European Welfare State*, Oxford and New York, Oxford University Press.
- Taylor-Gooby, P. and Pernille Larsen, T. (2005) 'The UK: A Test-Case of a Liberal Welfare State'. In: Taylor-Gooby, P. (ed) *New Risks, New Welfare. The Transformation of the European Welfare State*, Oxford, Oxford University Press, pp. 55–82.
- Thelen, K. (2004) *How Institutions Evolve. The Political Economy of Skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*, Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Trampusch, C. (2004) 'Von Verbands zu Parteien. Der Elitenwechsel in der Sozialpolitik', *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 35, 646–666.
- Visser, J. and Hemerijck, A. (1997) *A Dutch Miracle. Job Growth, Welfare Reform and Corporatism in the Netherlands*, Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Weir, A., Orloff, A. S. and Skocpol, T. (1988) *The Politics of Social Policy in the United States*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Wilthagen, T. (2002) 'The Flexibility–Security Nexus: New approaches to Regulating Employment and Labour Markets', *Flexicurity research paper FXP*, 2003–2.
- Wilthagen, T. (2003) 'Towards "Flexicurity"?: Balancing Flexibility and Security in EU Member States', *Flexicurity research paper FXP*, 2003–3.

- Wilthagen, T. and Rogowski, R. (2002) 'Legal Regulation of Transitional Labour Markets'. In: Mosley, H., O'Reilly, J. and Schönmann, K. (eds) *Labour Markets, Gender and Institutional Change*, Cheltenham, UK, Edward Elgar, pp. 264–289.
- Wright, E. O. and Dwyer, R. (2003) 'The patterns of job expansions in the USA: a comparison of the 1960s and 1990s', *Socioeconomic Review*, 1, 289–325.